

Олійник Юрій Ярославич –
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

СПОСІБ УЧИНЕННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто елементи способу підготовки, вчинення та приховування наслідків умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства в Україні. На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень виокремлено шість типових способів учинення злочинів, передбачених ст. 270-1 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: спосіб учинення злочину; підготовка до злочину; об'єкти житлово-комунального господарства; умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства; огляд місця події; зняття та засоби вчинення злочину.

Рассмотрены элементы способа подготовки, совершения и сокрытия последствий умышленного уничтожения или повреждения объектов жилищно-коммунального хозяйства в Украине. На основе анализа материалов уголовных дел выделены шесть типичных способов совершения преступлений, предусмотренных ст. 270-1 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: способ совершения преступления; подготовка к преступлению; объекты жилищно-коммунального хозяйства; умышленное уничтожение или повреждение объектов жилищно-коммунального хозяйства; осмотр места происшествия; орудия и средства совершения преступления.

The article examines the elements of the method of preparation, commit and conceal the consequences of intentional destruction of or damage caused to housing and communal services in Ukraine. Based on the analysis of materials of criminal cases singled out six typical ways of committing crimes under Art. 270-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: method of committing the crime; the preparation to the crime; objects of housing and communal services; intentional destruction or damage to objects of housing and communal services; inspection of the place of the incident, tools and means of crime.

Важливим елементом криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства є сукупність даних, що характеризують його спосіб. Спосіб злочину містить найбільший обсяг інформації, що дає змогу зорієнтуватися в сутності того, що відбувається в цілому, та в його

окремих обставинах з метою швидкого й повного розслідування злочинів, передбачених ст. 270-1 Кримінального кодексу (КК) України, а також розроблення ефективних заходів виявлення та попередження.

Спосіб злочину являє собою систему діяльності, що охоплює дії, спрямовані на досягнення злочинного результату, зумовленого обставинами об'єктивного й суб'єктивного характеру. Визначити спосіб злочину можливо шляхом виявлення і дослідження залишених слідів на місці вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Підґрунтям дослідження стали фундаментальні праці вчених, які розглядали окремі аспекти розкриття та розслідування злочинів, а саме: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, В. Г. Гончаренка, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Б. Є. Лук'янчикова, М. В. Салтєвського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін. Ці автори зробили значний внесок у теорію і практику розслідування злочинів у сфері житлово-комунального господарства, створили значне наукове підґрунтя для подальших творчих пошуків. Проте питання щодо елементів способу підготовки, вчинення та приховування наслідків умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства в Україні залишилося поза увагою вчених.

Установлення способу вчинення умисного знищення або пошкодження майна має практичне значення для з'ясування інших елементів предмета доказування. Адже спосіб учинення злочину – не тільки його об'єктивна ознака, а й така злочинна поведінка, яку особа свідомо обирає для досягнення бажаного результату, залежно від умов місця, часу, обставин, наявності певних засобів, знарядь, інших обставин, що полегшують або перешкоджають досягненню певної мети. Тому виявлення інформації про спосіб учинення злочину допоможе визначити, наприклад, психічне ставлення особи до своїх дій та їх наслідків, умови, що сприяли його вчиненню.

Отже, за способами вчинення умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства можна поділити умовно на шість основних груп. До першої групи належать злочини, що вчиняються без спеціальної підготовки, при звичайному для конкретних умов знаходженні об'єктів житлово-комунального господарства, що не вимагають застосування певних знарядь і засобів для знищення або пошкодження (наприклад, у місцях оглядового колодязя міського водостоку).

При дослідженні таких випадків слід урахувувати властиві їм особливості: по-перше, між діями злочинців і настанням їх наслідків, як правило, минає незначний час, тому злочинець, що не має транспортних засобів, не може перебувати далеко від місця злочину (необхідно організувати негайне переслідування); по-друге, об'єкти житлово-комунального господарства або їх частини (складові) можуть не зберегтися, тому застосування методів технічного дослідження має обмежений характер, водночас зростає роль показань очевидців. При

розслідуванні справ цієї категорії важливого значення набуває ретельна перевірка, обґрунтоване вивчення версій про можливість учинення такого злочину як сторонніми особами, так і особами, які проживають поблизу від місця його вчинення. Так, наприклад, за результатами аналізу матеріалів судової практики було з'ясовано, що злочинці після розпиття алкогольних напоїв вирішили знайти металобрухт, щоб здати його та отримати гроші для придбання спиртного. Біля магазину вони побачили каналізаційний колодезь, прикритий металевими решітками, які вони й вирішили викрасти та здати на металобрухт [1].

Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства другої групи характеризуються застосуванням допоміжних засобів, виявлених на місці злочину або принесених із собою, для гарантованого знищення або пошкодження об'єкта. Такий спосіб учинення є найпоширенішим. Його особливості характеризуються, по-перше, використанням допоміжних засобів під час учинення злочину або для його приховування, що може супроводжуватися залишеними слідами (відбитки пальців рук, індивідуальними ознаками покинутої речі тощо); свідкам слід поставити запитання, спрямовані на з'ясування цих обставин; по-друге, між учиненням і виявленням ознак злочину може минути незначний проміжок часу; по-третє, злочинець при підготовці та вчиненні злочину із застосуванням допоміжних засобів може бути помічений сторонніми особами; свідки можуть вказати його прикмети; по-четверте, на місці злочину, на одязі та руках злочинця можуть зберегтися сліди підготовки та вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, тому при огляді місця події необхідно особливу увагу звертати на кількість і місце знищеного або пошкодженого об'єкта житлово-комунального господарства, на виявлення слідів і речових доказів, що свідчать про його способи та інших слідів, залишених злочинцем, у тому числі сліди взуття, відбитки пальців; по-п'яте, особа, яка вчинила злочин, може видавати себе за очевидця і бути допитана як свідок.

Оскільки вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства цим способом вимагає певної підготовки, необхідно обов'язково порівняти обстановку, зафіксовану при огляді місця події, з обстановкою на місці до моменту його вчинення, зокрема, з'ясувати, які предмети зникли, змінили місцезнаходження, переміщені на інші місця, чи перебували на ділянках, що стали осередками знищення або пошкодження.

Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства третьої групи вчиняються з використанням спеціальних, заздалегідь приготовлених знарядь, розрахованих на приховання злочинних дій і на полегшення їх учинення. При перевірці версії про спосіб учинення злочину слід звертати увагу на такі ознаки: по-перше, злочин може бути виявлений через значний час після його

вчинення; знаряддя готуються в період, який виключає необхідність таємно проникати до місця майбутнього злочину; по-друге, помічені наслідки можуть з'явитися в момент спрацювання й у період дії відповідних складових чи мереж об'єктів житлово-комунального господарства; по-третє, складові або частини знарядь, що використовувалися під час учинення злочину, можуть бути виявлені при огляді місця події. Так, було встановлено, що злочинці, використовуючи як знаряддя злочину мотоцикл, приїхали на ньому до населеного пункту з метою таємного викрадення чужого майна (крадіжки). Скориставшись відсутністю сторонніх осіб, підійшли до оглядового колодязя водогінної мережі, яка є об'єктом житлово-комунального господарства і перебуває на балансі сільської ради, звідки викрали металеву кришку люка. Після чого перенесли вказану кришку люка до коляски мотоцикла. Аналогічним способом з десяти оглядових колодязів водогінної мережі, яка є об'єктом житлово-комунального господарства, викрали десять кришок люків, чотири каналізаційні кільця. Після чого викрадені кришки люків та кільця, використовуючи мотоцикл, вивезли на поле поблизу села, де вивантажили з метою їх подальшої здачі як металобрухту [2].

Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства четвертої групи вчиняються шляхом спеціального створення умов для знищення або пошкодження таких об'єктів, що імітують необережність або ненавмисне порушення правил експлуатації. До такого способу зазвичай вдаються особи, які добре обізнані щодо обстановки, оскільки працюють чи проживають поряд з місцем учинення злочину. На такий спосіб можуть вказувати: по-перше, наявність на місці злочину предмета чи пристрою, за допомогою якого відбулося знищення або пошкодження об'єкта житлово-комунального господарства, його місцезнаходження та дані про стан, його місцезнаходження до моменту вчинення злочину; по-друге, можливість виникнення знищення або пошкодження об'єкта житлово-комунального господарства від діючого предмета чи пристрою у звичайних для його експлуатації умовах. У процесі перевірки таких способів учинення злочину потрібно ретельно встановлювати, якою мірою настання наслідків від учиненого злочину відповідає висунутій версії про необережне поводження з об'єктом житлово-комунального господарства або порушення правил його експлуатації.

До п'ятої групи належать умисні знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, вчинені організованими групами й злочинними організаціями. Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Організована група – це стійке об'єднання, що може бути створене для вчинення злочинів. Характерними властивостями організованих груп є наявність єдиного плану з розподілом функцій учасників груп, спрямованих на досягнення цього плану. План має бути відомий учасникам групи. Така ретельна підготовка може мати місце не лише тоді, коли злочинна група налаштована на вчинення низки злочинів, а й тоді, коли заплановано вчинення одного злочину. Це свідчить про стійкий характер організованої групи [3, с. 45]. Організована злочинна група характеризується стабільністю складу, жорсткою дисципліною, певними нормами поведінки і ціннісних орієнтацій розвинутою рольовою диференціацією членів групи. Групу очолює лідер – її організатор і керівник [4, с. 43].

До такого способу зазвичай вдаються особи, які працюють в об'єднанні співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), житлово-будівельного кооперативу (ЖБК), житлово-експлуатаційної організації (ЖЕО). На такий спосіб можуть вказувати: по-перше, відсутність на місці злочину достатніх матеріальних слідів злочину; по-друге, використання знарядь та засобів, які полегшують його учинення (наприклад, використання транспортних засобів); по-третє, з моменту вчинення до моменту його виявлення спливає значний час; по-четверте, злочин переважно вчиняється в момент роботи відповідного працівника ОСББ, ЖБК, ЖЕО, який виступає виконавцем злочину; по-п'яте, засоби чи знаряддя, що використовувалися під час учинення злочину, можуть бути виявлені під час проведення обшуку та вийми у місцях проживання працівників ОСББ, ЖБК, ЖЕО чи жителів навколишніх будинків або квартир; по-шосте, предметом злочину зазвичай є об'єкт житлово-комунального господарства (його частина, складова), який згідно з внутрішньою документацією недавно підлягав ремонту чи потребував поточного або капітального ремонту, реконструкції тощо.

Результати узагальнення кримінальних справ про умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, що вчиняються організованими злочинними групами, показують, що в 74 % випадків у групі було розподілено ролі співучасників; у 20 % – не було чітко розподілено такі ролі; у 6 % – відомості відсутні. Лідер організованої групи в 47 % випадків – це особа, яка раніше була засудженою.

Здебільшого мала місце підготовка до вчинення злочину, що полягала у розробленні плану дій (57 %); розподілі ролей (66 %); пошуку об'єкта посягань (17 %); попередній розвідці (81 %); одержанні інформації про об'єкт посягань з інших джерел (3 %); підшуканні транспорту (37 %); підготовці засобів маскуванню зовнішності (4 %); підготовці фальшивих документів (4 %) тощо.

Крім того, результати узагальнення матеріалів кримінального провадження про умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства свідчать про наявність корумпованих зв'язків злочинної групи у 37 % випадків; відсутність таких зв'язків – у 14 %; зв'язок у процесі розслідування не встановлювався – у 49 %. За матеріалами кримінального провадження, серед корумпованих осіб

близько 80 % – працівники міністерств, місцевих та районних державних адміністрацій, працівники правоохоронних органів. На підкуп цих чиновників організованими групами і співтовариствами витрачається понад 40 % їхніх злочинних прибутків.

До шостої групи належать умисні знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, вчинені такими способами та за таких умов, що характерні для всіх або для частини зазначених вище груп. Методика розслідування й експертного дослідження таких злочинів обирається в кожному конкретному випадку окремо.

Таким чином, саме вибір способу вчинення злочину детермінується об'єктивними і суб'єктивними обставинами, за яких відбувається підготовка, здійснення і приховання злочину. При цьому особливості предмета злочину та його обставинки значно більше впливають на зміст дій злочинця, на вибір ним засобів чи знарядь, ніж особисті якості винного.

Так, вибір способу знищення або пошкодження об'єкта житлово-комунального господарства залежить від предмета посягання, а також інших об'єктивних умов пора року і доби, стан погоди, місцезнаходження об'єкта житлово-комунального господарства та ін.). Якщо при реалізації злочинного наміру виникають певні перешкоди, враховуючи обстановку, що склалася, особи або відмовляються від його вчинення в цей момент, або обирають інший варіант реалізації злочинного наміру.

Як показало проведене нами дослідження, значна частина злочинів, передбачених ст. 270-1 КК України, готується заздалегідь (53,8 %). Тобто злочинець продумує зміст і послідовність дій з реалізації свого злочинного наміру та приховання слідів злочину, визначає час його вчинення, підбирає, виготовляє і набуває засобів та знарядь, підшукує співучасників і розподіляє ролі між ними. Так, наприклад, у судовому засіданні підсудна особа в пред'явлених їй обвинуваченнях винною себе визнала повністю і пояснила, що вона вирішила заробити грошей і з цією метою з оглядових колодязів водогінної мережі зняла металеві люки, щоб у подальшому їх здати на металобрухт [5].

Готуючись до вчинення злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України, особа пристосовується до обстановки, що складається (наприклад, відсутність тих, хто проживає в будинку, квартирі), а інколи сама створює умови, що полегшують досягнення мети (виводить з ладу ліфт). Тому цей злочин учиняється різноманітними засобами і знаряддями, які обираються особою.

Так, за ступенем підготовки використаних злочинцем засобів і знарядь можна виділити такі способи умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: 1) з використанням засобів, що знаходилися на місці його вчинення; 2) з використанням допоміжних засобів і знарядь, приготовлених заздалегідь. Крім того, способи з використанням заздалегідь підготовлених засобів можна класифікувати на: способи із застосуванням засобів, для виготовлення яких потрібні спеціальні знання; способи із застосуванням засобів, для виготовлення яких не потрібні такі знання.

За результатами вивчення матеріалів кримінального провадження, можна зробити висновок, що найпоширенішим є спосіб умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства з використанням засобів, що знаходилися на місці його вчинення (51,4 % вивчених нами випадків). Цей спосіб характеризується відсутністю з боку злочинця дій, спрямованих на спеціальну попередню підготовку до вчинення злочину, оскільки для його вчинення використовуються предмети, матеріали й речовини, які є в злочинця (папір, вата, ганчірка, сірники, запальничка, недопалена сигарета тощо).

Як свідчать матеріали кримінального провадження, умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства вчинялося: руками – 25,8 %; ногами – 14 %; вибухом – 1,9 %; предметами побуту (ножі, сокири, вивертки, молотки тощо) – 40,7 %; кислотами і лугами – 1,7 %; предметами, що потрапили під руку – 12 %; тваринами – 0,5 %; транспортними засобами – 3,4 %.

Отже, способи вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства умовно можна поділити на шість основних груп, а саме: 1) особа вчиняє злочин без спеціальної підготовки, при звичайному для конкретних умов знаходженні об'єктів житлово-комунального господарства, що не вимагають застосування певних знарядь і засобів для знищення або пошкодження; 2) особа вчиняє злочин із застосуванням допоміжних засобів, виявлених на місці злочину або принесених із собою, для гарантованого знищення або пошкодження об'єкта; 3) особа вчиняє злочин з використанням спеціальних, заздалегідь приготовлених знарядь, розрахованих на приховання злочинних дій і на пригупшення його вчинення; 4) особа вчиняє злочин шляхом спеціального створення умов для знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, що імітують необережність або ненавмисне порушення правил експлуатації; 5) злочин учиняє організована група чи злочинна організація; 6) злочин учинений таким способом і за таких умов, що характерні для всіх або для кількох зазначених вище груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів Овруцького районного суду Житомирської області. Справа № 617-449/12 за 2012 р.
2. Архів Народицького районного суду Житомирської області. Справа № 615/2/12 за 2012 р.
3. Корж В. П. Криміналістична характеристика організованих злочинних утворень у сфері економіки / В. П. Корж // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4 (32). – С. 44–47.
4. Белкин Р. С. Криміналістика : [учеб. с.-справ.] / Белкин Р. С. – М. : Юристь, 1999. – 268 с.
5. Архів Овруцького районного суду Житомирської області. Справа № 1-186/11 за 2011 р.